

Școala Națională de Studii Politice și Administrative
Școala Doctorală

REZUMAT

TEZĂ DE DOCTORAT

**Relațiile interregionale
ale Uniunii Europene. Cooperarea cu organizațiile
regionale în politica externă a Uniunii Europene**

Coordonator științific:
Prof. Univ. Dr. Iordan Gh. BĂRBULESCU

Doctorand:
Mădălin-Cătălin BLIDARU

București

2021

Relațiile interregionale ale Uniunii Europene. Cooperarea cu organizațiile regionale în politica externă a Uniunii Europene

Rezumat

Abstract

Relațiile externe ale Uniunii Europene sunt studiate adesea dintr-o perspectivă geografică și tematică în contextul interacțiunilor cu state suverane sau cu organizații globale din sistemul onusian. Totuși, această abordare lasă în urmă nivelul de analiză regional și aranjamentele regionale supranaționale ca unități, în particular organizații de cooperare și integrare regională, un nivel trecut prin mai multe valuri de dezvoltare. Folosind o perspectivă transversală asupra relațiilor Uniunii Europene cu aceste organizații, pe baza un mix de metode calitative și cantitative, această teză umple acest spațiu prin analizarea asimetriilor dintre relațiile UE cu aceste aranjamente, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra rolului regiunilor globale în politica externă a UE.

Demersul arată implicarea pe care o au instituțiile europene în relațiile externe ale acestora cu organizații regionale extraeuropene, orientându-se spre cadrul politic, strategic și operațional prin care sunt dezvoltate aceste forme de cooperare internațională. Mai mult, în țesătura relațiilor interregionale cu câteva zeci de organizații regionale, este dezvoltat un instrument de analiză și cercetare a compoziției cooperării interregionale: un sistem de indicatori bazat pe cinci dimensiuni și 24 de indicatori relevanți pentru relațiile interregionale. Acesta permite evidențierea variațiilor economice, politice, instituționale și nu numai existente în cooperarea cu diferite organizații regionale și extragerea unor modele de cooperare în funcție de profunzimea relațiilor dintre UE și aceste structuri regionale din vecinătate, din Africa, Asia, America Latină, Caraibe și Pacific. Caracteristicile acestor modele sunt descrise în teză.

Demonstrația indică un rol instrumental al organizațiilor regionale în susținerea și promovarea agendei externe a Uniunii Europene, în baza unui cadru strategic și a unor instrumente mai puțin explorate. Lucrarea contribuie la dezvoltarea cunoașterii în privința relațiilor interregionale, sprijinind agenda de cercetare a regionalismului comparat în relațiile internaționale și, în general, a studiului regiunilor și integrării regionale. Pe lângă contribuția teoretică, demersul are implicații practice, de la nivelul analizei politicii externe a UE și a relațiilor sale externe, unde UE își asumă prioritatea ordinilor regionale cooperative, la

furnizarea unui instrument pentru evaluarea și monitorizarea sprijinului oferit de UE pentru integrare regională din punct de vedere al politicilor publice.

Acest rezumat oferă o prezentare succintă a principalelor elemente ale tezei, pe fiecare capitol. De asemenea, include cuprinsul tezei de doctorat și selecție bibliografică a principalelor lucrări consultate și folosite în dezvoltarea argumentelor și cercetării din cadrul tezei de doctorat privind relațiile interregionale ale Uniunii Europene, disponibile în anexe.

Introducere și aspecte metodologice

Plecând de la ideea ordinilor regionale cooperative, înscrisă în prioritățile Strategiei globale a Uniunii Europene, lucrarea analizează relațiile dintre Uniunea Europeană și alte sisteme regionale de state formalizate în cadrul unor organizații regionale.

Rolul regiunilor și al relațiilor interregionale reprezintă o agendă emergentă de cercetare de aproximativ două decenii, axată pe studiul modului în care procesele de cooperare și integrare regională interacționează. Lucrarea vine cu o abordare în principal comparativă, axată pe asimetriile dintre relațiile UE cu organizații și structuri de cooperare regională, în baza rolului instituțiilor europene în desfășurarea acestor relații și al unor indicatori economici, sociali, politici și instituționali care sprijină dezvoltare relațiilor de cooperare cu aceste structuri din afara UE.

Contribuția teoretică în subdomeniul relațiilor externe ale Uniunii Europene se axează pe rolul regiunilor în arhitectura instituțională de politică externă a UE. Contribuie astfel la lărgirea modului în care sunt studiate interacțiunilor cu alți actori din politica internațională și se concentrează pe mediul de guvernare regională, dincolo de cooperarea generală în planul guvernantei globale și al relațiilor bilaterale cu state. Aplicat, este dezvoltat un sistem de indicatori prin care pot fi măsurate și evidențiate diferențele între diferite modele de cooperare interregională. De asemenea, lucrarea realizează un inventar al instrumentarului politic și strategic al instituțiilor europene prin care acestea cooperează cu organizații regionale, dincolo de ceea ce este cunoscut despre cooperarea externă a UE cu diferite state.

Lucrarea de doctorat, sprijinită de programul de cercetare aferent, are ca scop înțelegerea rolului pe care regiunile, prin organizațiile regionale, îl au în relațiile externe în Uniunea Europeană, de a explora raporturile instituționale dintre UE și acestea, și de dezvolta un cadru care să permită analiza comparativă a asimetriilor în cooperarea dintre UE și celelalte aranjamente regionale.

Trei obiective de cercetare au fost definite și urmate: 1) identificarea contribuțiilor teoretice care permit înțelegerea organizațiilor regionale și a relațiilor interregionale în profunzime; 2) analizarea documentelor programatice ale UE și ale altor surse primare pentru a identifica rolul organizațiilor regionale în arhitectura relațiilor de cooperare internațională ale instituțiilor UE și ale UE, și 3) construirea unui model-cadru cuprinzător de măsurare a asimetriilor în relațiile interregionale ale UE, testarea acestuia, extragerea și explicarea rezultatelor, incluzând în proces colectarea datelor și dezvoltare bazei de date relevante.

Aceste obiective, pornind de întrebarea de cercetare principală (cum sunt dezvoltate asimetriile dintre relațiile Uniunii Europene cu alte organizații de integrare regională), sunt urmărite prin intermediul a trei ipoteze, corespunzătoare întrebărilor de cercetare aferente:

I1. Organizațiile regionale au un rol definit în arhitectura de politică externă a Uniunii Europene, instituționalizat printr-un istoric al cooperării formale (exemplificat de acordurilor internaționale și proiectelor de cooperare biregională și interregională).

I2. Mai multe modele de cooperare pot fi identificate în baza asimetriilor existente în cooperarea UE cu diferite organizații regionale în Africa, Asia și America, asimetrii descrise printr-o serie de variabile.

I3. Ca factor de consolidare a relațiilor interregionale, Uniunea Europeană folosește o serie de instituții și norme formale și informale pentru legitimarea sau delegitimarea unor organizații și aranjamente regionale pe plan global.

În cazul primei ipoteze, abordarea se bazează pe un demers exploratoriu privind rolul organizațiilor regionale în cadrul strategiilor de politică externă, dar și privind cooperarea între instituții ale Uniunii cu regiuni, organizații regionale și instituții ale acestor organizații. Metodele de cercetare folosite sunt calitative, incluzând analiza surselor primare, în principal surse primare. Abordarea în privința celei de-a doua ipoteze este una cantitativă, axată pe construcția unui sistem de indicatori ai cooperării interregionale. Datele au fost colectate în cadrul programului de cercetare. Indicele oferă o perspectivă structurală asupra relațiilor interregionale stabilite de UE, permițând dezvoltarea unor modele, identificarea trăsăturilor acestora și comparații între diferite diade de cooperare interregională. Pentru ipoteza a treia este folosit studiul de caz al unei organizații cu care UE are un nivel redus de interacțiune, relațiile fiind analizate calitativ și cantitativ, verificându-se o serie de ipoteze privind cauzele nivelului redus de interacțiune.

Lucrarea este structurată în trei secțiuni.

Prima secțiune cuprinde introducerea, aspectele teoretice și cadrul conceptual folosit în cadrul tezei. Este explicat rolul regiunilor în societatea internațională, dar și alte concepte cheie (ex. interregionalism, relații externe multinivel).

A doua secțiune răspunde întrebărilor ce țin de rolul regiunilor în organizarea internațională, relațiile externe cu regiunile în timpul Comunității Europene și consolidarea abordării regionale în relațiile externe ale UE, pe de o parte, și analizează în prezent participarea instituțiilor europene în sprijinirea relațiilor interregionale, evidențiind astfel instrumentele pe care UE le are la dispoziție pentru legitimarea sau delegitimarea aranjamentelor regionale.

Secțiunea a treia cuprinde principala dimensiune de cercetare din cadrul lucrării. Prezintă indicele creat, modul în care a fost construit, fundamentele selectării anumitor indicatori. Explică rezultatele și modelele generate. Sunt identificați factorii principali care explică nivelul de cooperare între UE și diferite organizații regionale și sunt extrase mai multe modele de cooperare în baza acestor asimetrii existente în cooperarea UE cu diferite organizații internaționale regionale din Africa, Asia și America. De asemenea, verifică situația organizațiilor cu un nivel redus de interacțiune.

Aspecte teoretice și cadru conceptual

Lucrarea se bazează pe contribuții din zona studiilor europene, Școlii engleze a relațiilor internaționale și economiei politice internaționale. Acestea se adaugă contribuțiile regionalismului comparat.

Mai mulți autori susțin că organizațiile internaționale reflectă existența unor societăți internaționale, similar și pentru societăți internaționale regionale, sub-globale (ex. Buzan, 2001; Diez et al., 2011). Această perspectivă este mai rar folosită în analiza integrării regionale, chiar dacă perspective clasice ale societății globale se bazează pe ideea extinderii globale a celei europene. Școala engleză poate veni cu valoare adăugată asupra studiului integrării europene.

Unii autori pleacă de la tendința domeniului de studii europene de orientare spre interior fără a lua în considerare perspectivele mai largi, evidențiind riscul considerării UE ca un caz sui generis – neglijând că unele probleme ale guvernantei europene au fost vizibile în diferite contexte regionale și istorice – și cel al orientării spre dezvoltarea internă a UE – neglijând mai mult sau mai puțin teoretizarea relațiilor pe care le dezvoltă dincolo de granițe

(Diez & Whitman, 2002). Din perspectiva acestora, inclusiv Uniunea Europeană este o societate internațională formată într-un cadru regional particular.

Societățile internaționale, inclusiv cele europene, nu sunt elemente exclusive geografic. Același lucru este valabil și pentru un alt concept al instituționalismului britanic, sistemul internațional. Societatea internațională a UE este încadrată în alte societăți internaționale (Diez & Whitman, 2002). Folosind acest cadru analitic, aceștia oferă câteva indicații despre poziționarea UE în sistemul internațional, despre societatea internațională a UE, societatea internațională europeană, societatea internațională formată de UE și alte entități cum ar fi cu vecinii (UE – Turcia, UE – MENA, UE – Rusia), diferența fiind dată de gradul de inter-relaționare în diferite planuri. Societățile internaționale regionale reușesc să respecte tensiunea dintre particular și universal din cadrul teoriei Școlii engleze, lăsând un loc important pentru instituții și identități comune, dar și diferențiate.

Plecând de la cele șase instituții primare ale Școlii engleze (recunoașterea reciprocă a suveranității, diplomația, dreptul internațional, balanța de putere, managementul marilor puteri, războiul, conform perspectivelor amintite de Hedley Bull (1977)) și a principiilor constitutive pe care aceștia le oferă ordinii internaționale, Knudsen (2019) amintește rolul pe care îl au organizațiile internaționale, ca instituții secundare, modelate de cele primare, formalizate, esențiale pentru dinamica instituțiilor fundamentale ale societății internaționale. Acest lucru permite discutarea despre organizațiile regionale ca societăți internaționale regionale și reducerea riscul de a cădea într-o capcană analitică asupra organizației regionale identificate strict prin modelul european de integrare.

Din cele 24 de organizații introduse în sistemul de indicatori, câteva se încadrează ca emulații ale modelului european de procese de integrare regională. La rândul lor, organizațiile internaționale sunt elemente constitutive ale ordinii internaționale și pot socializa statele în adoptarea și susținerea unor practici și permit chiar adaptări ale acestor instituții în context regional. Intervin dezvoltări instituționale care fac ca în diferite contexte să avem recepționări diferite într-o „subsidiaritate a normelor” (Acharya, 2011), intervin „adaptări”, „solidarizări”, „relaxări” și alte procese între privința dinamicilor instituționale între societatea internațională globală și regională (Buranelli, 2019).

Preocupări precum cea din această teză sunt recente. Istoria regionalismului, istoria ideilor și teoretizarea acestui proces se întinde consistent pe întreaga perioadă de după Al Doilea Război Mondial. În literatura de specialitate este făcută distincția între regionalismul timpuriu, vechiul regionalism, noul regionalism și regionalismul comparat (Söderbaum, 2016). Acest demers se plasează în ultimul val, corespunzând unor schimbări structurale mediului

internațional precum emergența unor noi puteri, importanței crescânde a unor tipuri de crize, noi dinamici, proiecte și procese regionale, de regionalizare și preocupării aprofundate față de rolul regiunilor în guvernanta globală.

Este identificată o contribuție a regiunilor la menținerea ordinii. Regiunile încapsulează și folosesc instituții, înțelese ca set de norme, în căutarea ordinii, în baza logicii amintite anterior. Originile acestui rol jucat de regiuni poate fi identificat inclusiv în dezbaterile de la Dumberton Oaks privind organizarea internațională de după Al Doilea Război Mondial. Această dezbateră este explicată în teză, subliniind două direcții diferite în privința rolului acestora în asigurarea securității internaționale, una în care organizațiile regionale jucau un rol proeminent, în timp ce alta pune accentul pe reacțiile la nivel internațional, global, asupra crizelor din regiunile respective.

Dinamicile dintre regiuni nu sunt doar de cooperare. Pot apărea și alte fenomene în rândul relațiilor interregionale care generează tensiuni în cooperarea interregională. Lucrarea evidențiază ca surse ale acestor tensiuni: relațiile externe multinivel sau guvernanta multinivel a relațiilor externe, natura ordinii internaționale, suprapunerea proiectelor de cooperare și integrare regională, dar și tranziția de la interregionalism la bilateralism ca strategie pentru îndeplinirea unor obiective politice. Toate acestea se află în instrumentarul prin care Uniunea Europeană poate legitima sau delegitima anumite procese de cooperare și integrare regională.

Reținem câteva aspecte care setează paradigma folosită în această cercetare. În primul rând, este vorba de o încadrare în teoria societății internaționale. Aceasta este însoțită de contribuții din teoriile integrării regionale și ale guvernantei internaționale. Vorbim de aceste organizații ca sub-sisteme ale unui sistem global, pe de o parte. Mai mult decât atât, sunt și societăți regionale de state, împărtășind apartenența la o societate globală, ale cărei instituții și norme sunt cele ale ONU, în general, cât și societăți regionale, caracterizate de propriile dinamici, mai mult sau mai puțin integrate.

Organizațiile internaționale sunt elemente constitutive ale ordinii internaționale și pot susține anumite practici global, regional sau de la regiune la regiune. Astfel, sunt perspective de cooperare interregională atât pentru legitimarea reciprocă, cât și de natură funcțională. Cooperarea interregională poate juca un rol și în modul în care evoluează societatea internațională și, în general, organizarea internațională. Organizațiile regionale sunt atât vectori de guvernanta propriu-ziși, dar pot fi și agenți ai unor mari puteri ori doar forme de cooperare funcțională. Rămâne un fenomen complex.

Rolul regiunilor în evoluția proiectului european

Relațiile interregionale au un trecut inclusiv la nivelul proiectului european. Sunt aspecte privind organizarea internațională din timpul Războiului Rece care arată cum integrarea regională a fost bazată în primul rând pe două arhitecturi regionale politice, economice și militare s-au dezvoltat în Est și în Vest, dar și prin dinamicile de integrare regională din afara acestor blocuri. Pe măsură ce s-a dezvoltat Comunitatea Economică Europeană, aceasta a avut relații privilegiate cu unele regiuni, dar și unele emergente.

Primele valuri ale dezvoltării regionalismului au avut loc în timpul Războiului Rece, dacă eliminăm din discuție predecesorii diferitelor aranjamente regionale. Evoluțiile de la acea vreme constată apariția de aranjamente regionale pe tot globul, multe dintre acestea evoluând în organizații pe care le întâlnim astăzi, de la formațiuni economice precum Comunitate Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO), Liga Statelor Arabe (LAS) și Organizația Statelor Americane (OAS) la alianțe de apărare precum Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). Altele au rămas doar în stadiul de propunere de proiect, dar care reflectă probleme care au rezistă decenii mai târziu. Proiectul Organizației de Apărare a Orientului Mijlociu (MEDO) și eșecul Organizației Tratatului Orientului Mijlociu (METO) reflectă tensiunile și conflictele dintre diferite entități din această regiune.

De cealaltă parte a celor două blocuri regionale, cu formulelor lor de sporire a cooperării și integrării regionale (OECE și CAER în plan economic, NATO și Pactul de la Varșovia în planul apărării), în ceea ce era numit blocul tiermondist, multiple procese de integrare regională sunt dezvoltate. Apar organizații regionale legitimate de alte obiective politice. În Africa, Organizația Unității Africane (OUA) în 1963, organizația predecesoare Uniunii Africane (UA), fiind prima organizație africană continentală. Nu găsim elemente de cooperare supranațională în cartă OUA, având ca domeniu de activitate coordonarea și armonizarea politicilor într-o serie de domenii date. La nivel subcontinental, se dezvoltă în timpul diferite blocuri și organizații regionale și subregionale, variate, unele supraviețuind în timpul Războiului Rece și găsindu-și ca sprijin legitimitatea economică în momentul acordului privind înființarea Comunității Economice Africane și a organizațiilor de cooperare regională.

Nici Asia nu este departe de înființarea unor multiple organizații regionale. Dintre acestea, în Asia de Vest și nordul Africii, funcționează Liga Statelor Arabe încă de dinainte să fie înființată Organizația Națiunilor Unite. În Asia de Sud, în cazul SAARC, conflictele majore între membri precum cele între India și Pakistan au împiedicat cooperarea în materie de securitate și apărare. În America, inițiativele de integrare regională din perioada Războiului

Rece sunt reduse, statele preferând cooperarea prin organizații interguvernamentale, forumuri interguvernamentale, acorduri de liber schimbă și, ulterior, încercări de generare ale unor proiecte de piețe comune. Cum au evoluat aceste structuri este dezvoltat în teză.

Statele membre ale Comunității Economice Europene încep să își dezvolte propria politică externă. Încă de la momentul Tratatului de la Roma (1957) găsim indicații ale unei proto-politici externe, inclusiv în raport cu organizațiile regionale. În anexele sale se află inclusiv o declarație comună a celor șase state fondatoare privind cooperarea cu statele membre ale organizațiilor internaționale.

Până la instituționalizarea Cooperării Politice Europene, relațiile externe au fost mai evidente la nivelul Comisiei. După, între instituții au început să apară tensiuni. Avantajul exclusivității politicii comerciale și al cooperării în materie de dezvoltare internațională a permis stabilirea unor relații interregionale cu entități precum Uniunea Afro-Malgașă pentru Cooperare Economică sau Tratatul General privind Integrarea Economică în America Centrală. Primele relații formale sunt stabilite cu o serie de foste colonii care și-au stabilit independența. Este vorba de Convenția de la Yaoundé (1963), un acord între CEE și o asocieră de 18 state africane și malgașă pentru o perioadă de cinci ani, ulterior dezvoltându-se mecanismele instituționale ale politicii de dezvoltare, cu un puternic pilon regional. În anii 1970, sunt dezvoltate preocupări față de mai multe entități regionale europene și extra-europene, incluzând preocupările față de AELS, CSCE, CAER și OPEC. Tot în această perioadă prinde contur dialogul euro-arab. În anii 1980 are loc o extindere către acorduri cu organizații regionale asiatice (ASEAN, CCG), dar și în Americii (Comunitatea Andină, America Centrală).

La finalul Războiului Rece și în deceniile următoare, este vizibilă emergența formulelor de regionalism în întreaga lume, incluzând transformări ale organizațiilor deja existente de la comunități economice la uniuni economice și politice. În alte situații, este vizibilă reanimarea acestora ori dezintegrarea lor.

Schimbări transformaționale au loc și la nivelul Uniunii Europene și politicii sale externe în contextul emergenței regiunilor după Războiul Rece. Inclusiv în UE este făcut pasul de la o comunitate economică către o uniune politică și economică. Se fac pașii pentru piața unică și către o uniune monetară. Nu doar că se dezvoltă mecanismele politicii externe comune, dar există noi proceduri și mecanisme care permit dezvoltarea relațiilor externe. Tratatul de la Lisabona aduce personalitatea juridică pentru UE și o nouă arhitectură a politicii externe și de securitate comună. Mai mult, Uniunea Europeană poate încheia acorduri cu organizații

internaționale cu condiția să corespundă cu principiile care ghidează existența sa și să contribuie la atingerea obiectivelor de acțiune externă.

Analizând prima strategie europeană de securitate (2003), observăm că organizațiile regionale sunt încadrate prin rolul acestora pentru consolidarea guvernancei globale. Mai târziu, în Strategia globală a UE (2016), accentul este pus pe organizații regionale. Dinamicile regionale sunt văzute ca o soluție pentru tensiunile care apar între local și global. Regiunile sunt descrise de decidenții europeni ca „spații critice de guvernare într-o lume decentrată” (EUGS, 2016, p. 32). Este oferit inclusiv argumentul pentru care Uniunea Europeană sprijină aranjamentele regionale, respectiv pentru a-și consolida propria pace și dezvoltare. Strategia precizează că ordinele regionale nu vin într-o singură formă. Din contră, pot fi un mix de relații interregionale, regionale, subregionale și bilaterale.

Sunt dezvoltate strategii regionale. Numărul strategiilor regionale adoptate de Uniunea Europeană este limitat din punct de vedere al distribuției regionale. Cadrul cooperării regionale este stabilit în urma unei comunicări a Comisiei Europene și Înalțului Reprezentant către Consiliu și Parlamentul European, împreună cu concluziile Consiliului care de obicei adoptă propunerile de acțiuni și alte elemente cuprinse în comunicare și aduc detalii suplimentare. În același timp, există acorduri politice interregionale privind relația cu diferite organizații regionale care permit dezvoltarea de strategii privind regiuni de interes. În Africa, la nivel continental, există în Parteneriatul UE - Africa a fost revizuit de câteva ori și implementat prin Strategia comună UE-Africa (JAES, 2007). În același timp, pentru anumite regiuni există alte strategii (sub)regionale.

Participarea instituțiilor UE în dezvoltarea relațiilor interregionale

Apar întrebări privind modul în care sunt proiectate relațiile cu aranjamentele regionale în interiorul instituțiilor europene. Acest capitol răspunde acestor întrebări.

În privința relațiilor interregionale, Consiliul European are un rol strategic, decizional și de cooperare internațională, în baza competențelor sale definite prin tratat. Activitatea este formală și informală. Sunt mai bine de două decenii de când liderii europeni participă la reuniuni interregionale, în diferite formate de cooperare. Cu unele organizații, însă, organizarea acestora se înscrie în rândul evoluțiilor recente. Există un istoric de *summitry* bazat pe dialogul cu organizații și foruri regionale (Parteneriatul Estic, Uniunea Africană, Comunitatea Statelor Latino-Americane și Caraibiene, Liga Statelor Arabe, reuniunea Asia-Europa și altele).

Formatul reuniunilor interregionale diferă de la regiune la regiune. În America Latină și Caraibe, relația dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Latino-Americane și Caraibiene este descrisă ca un „parteneriat strategic biregional”, construit pe baza unei cooperări încă din 1999. Începând cu 2000, au loc reuniunile UE-Africa. Din 2007, parteneriatul intercontinental capătă o dimensiune strategică și operațională prin adoptarea Strategiei comune UE-Africa. În raport cu Africa, la nivel reuniunilor internaționale la nivel înalt, se remarcă cele comune cu Uniunea Africană. În Asia, la nivel de platformă de dialog se remarcă din 1996 reuniunea Asia-Europa (ASEM). Prin evoluția la nivel strategic a parteneriatului dintre UE și ASEAN există perspective pentru o implicare mai activă a Consiliului European în acțiuni de *summitry*.

Este important de precizat că dimensiunea interregională a cooperării este documentată mai bine la nivelul Consiliului UE, cu mult mai multe organizații regionale, aspect dezvoltat în secțiunea specifică. Consiliul stabilește cadrul de cooperare cu alte regiuni. Prin tratat, Consiliul Afaceri Externe „elaborează acțiunea externă a Uniunii pe baza orientărilor strategice stabilite de Consiliul European”. Consiliul are un rol extins în privința relațiilor interregionale în raport cu asocierea țărilor și teritoriilor de peste mări, negocierea și încheierea acordurilor comerciale, cooperarea pentru dezvoltare, negocierea și încheierea acordurilor internaționale. În lucrare sunt sintetizate aceste contribuții.

Comisia Europeană se remarcă nu doar prin istoria amintită a cooperării interregionale, dar mai ales prin rolul în implementarea politicilor și prin atribuțiile ce țin de cooperarea internațională. Astfel, găsim o implicare activă în dezvoltarea și menținerea relațiilor cu organizații de cooperare și integrare regională la nivelul DG Comerț, DG Parteneriate Internaționale, DG Protecție Civilă și Acțiuni de Ajutor Umanitar, DG Vecinătate și Negocieri pentru Extindere.

La intersecția dintre Comisie și Consiliu se află Serviciul European de Acțiune Externă, înființat în 2011. Serviciul European de Acțiune Externă este considerat serviciul „diplomatic” al Uniunii Europene, responsabil de delegațiile și birourile Uniunii Europene în lume. Este împărțit pe directorate geografice și tematice, cele geografice acoperind Asia-Pacific, Africa, Europa și Asia Centrală, Orientul Mijlociu lărgit și Americile. SEAE se remarcă prin prezența la nivelul delegațiilor a unora care au printre responsabilități organizații internaționale de anvergură regională. Aflate sub autoritatea Înaltului Reprezentant și responsabile de reprezentarea Uniunii, există delegații de sine stătătoare pe lângă organizații regionale (Uniunea Africană, ASEAN), dar și delegații în alte țări responsabile și de relațiile cu organizații regionale (ECOWAS, IGAD, SADC, COMESA, SICA, CCG, printre altele).

Parlamentul are un rol limitat în procesul de luare a deciziilor privind politica externă a Uniunii Europene. Pot fi surprinse câteva ipostaze de cooperare interregională: prin dialog politic, activități de examinare/*scrutiny* asupra altor instituții și prin interparlamentarism. În plan extern, se fac remarcate delegațiile pentru relațiile cu forurile regionale și delegațiile la adunări interparlamentare, expresie a interregionalismului pur în relațiile externe ale Parlamentului European, delegațiile acestea contribuind la menținerea contactelor internaționale ale instituției. Există comitete parlamentare comune, delegații la adunări parlamentare, și alte categorii de delegații interparlamentare, în funcție de profilul regiunii în cauză.

Autoritatea juridică a Uniunii Europene are un rol mai puțin vizibil în relațiile interregionale. Curtea de Justiție a UE are jurisdicție limitată asupra politicii externe și de securitate comună.

Dimensiunea interregională poate fi evidențiată prin contactele între judecători, prin referințele încrucișate și prin soluționarea disputelor interregionale. Din rapoartele de activitate ale Curții de Justiție a Uniunii Europene mai poate fi amintită jurisprudența, cu cazuri relevante dimensiunilor politicii externe UE. Analiza rapoartele de activitate din ultimii ani arată hotărâri luate în anul raportat care sunt evidențiate în privința acordurilor internaționale și politicii externe și de securitate comună.

Teza explorează și contribuțiile aduse de alte instituții europene precum Banca European de Investiții și Banca Centrală Europeană la menținerea și dezvoltarea cooperării regiune-regiune. Banca centrală a zonei euro este mai puțin expusă unor relații interregionale structurate cu alte organizații similare. În primul rând, sunt puține uniuni monetare similare. Banca Europeană de Investiții are parteneriate cu diferite bănci de dezvoltare multilaterale (MDBs), bănci supranaționale înființate de state suverane. Lista acestora include Banca Africană de Dezvoltare, Banca Asiatică de Dezvoltare, Banca Asiatică de Investiții în Infrastructură, Banca de Dezvoltare a Caraibilor, Banca Centrală Americană pentru Integrare Economică, și altele. De asemenea, contribuții vin și din partea organismelor consultative - Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor.

La nivel unional, instrumentarul cuprinde diferite acorduri ce pot fi semnate, unele în vigoare. În lucrare sunt amintite acordurile care pot fi realizate de UE cu diferite structuri regionale. Mai mult, există o legătură și la nivelul bugetului european. În privința finanțării prin intermediul Instrumentului pentru cooperare internațională, dezvoltare și vecinătate, cea mai mare parte a sumei alocate pentru acțiune externă este îndreptată către programe regionale

- programe care acoperă o țară sau mai multe țări din acele regiuni în baza unei programări geografice, apoi cele tematice.

Măsurarea asimetriilor în cooperarea UE cu organizațiile regionale

Pentru a răspunde întrebării cum sunt construite asimetriile dintre Uniunea Europeană și alte organizații de cooperare și integrare regională, este realizat un sistem de indicatori pe baza contribuțiilor teoretice și empirice amintite în demersurile anterioare. Dezvoltarea unui sistem de indicatori în urma căruia să poate fi obținut un indice compozit este bazată pe numărul ridicat de cazuri care ar trebui să fie încadrate în cercetare. Este dezvoltat un indice al cooperării interregionale.

Pe baza examinării relațiilor interregionale ale Uniunii Europene, sunt propuse spre analiză relațiile cu 24 de organizații regionale subcontinentale. Focalizarea este făcută pe diadele dintre Uniunea Europeană și celelalte aranjamente regionale (de exemplu, UE – GCC, UE – AELS, UE - IGAD). Mai sunt introduse câteva structuri regionale care nu sunt organizații regionale de sine stătătoare (Parteneriatul Estic, Vecinătatea Sudică). Nu sunt incluse unele organizații regionale a căror evoluție este incertă (ex. ALBA, UNASUR), cu toate că sunt păstrate toate comunitățile economice regionale din Africa, cu excepția Africii de Nord (i.e. Uniunea Maghrebului Arab, ale cărei state oricum sunt cuprinse de Liga Statelor Arabe, de vecinătatea sudică și de unele state de către alte organizații din Africa).

Sistemul de măsurare este bazat pe cinci sub-indici, reunind cinci subcomponente ale cooperării interregionale: cooperarea economică, dialogul politic și cooperarea în materie de securitate, recunoașterea internațională, cooperarea instituțională, relațiile socio-politice. Indicatorii reflectă dimensiuni ale cooperării, nivelului cooperării și integrării interregionale. Justificarea introducerii acestora derivă din demersul exploratoriu din capitolele anterioare, din indicațiile furnizate de abordarea teoretică aleasă pentru a înțelege relațiile interregionale. Indicatorii incluși în fiecare cluster sunt selectați în baza analizei literaturii de specialitate, analiză disponibilă în lucrare (pp. 151-174), distribuiți astfel:

- a) cooperarea economică: existența unui acord comercial între regiuni, numărul de arii politice acoperite de acest acord internațional, volumul pentru comerțul biregional, stocul de investiții străine directe și remitențele trimise din UE în acea regiune;
- b) dialogul politic și cooperarea în materie de securitate: reuniuni interregionale (între organizații, summituri la nivel înalt), dialogul interparlamentar, acorduri de cooperare

în domeniul securității și apărării, misiuni militare UE în state din organizația regională și măsuri restrictive/sanctiuni;

- c) recunoașterea internațională: prezența organizației ca observator la Adunările Generale ale Națiunilor Unite, relații de vecinătate, numărul de membri în organizația regională și existența vreunei delegații UE;
- d) cooperarea instituțională: influența UE în arhitectura regională, acorduri și tratate biregionale, număr de arii de cooperare în acordul biregional, finanțarea UE pentru integrare regională, anduranța cooperării formale.
- e) relațiile socio-politice: tipul de regim politic, populația regiunii, istoria comună și nivelul dezvoltării umane.

Pentru fiecare indicator sunt obținute datele necesare la nivel regional. După crearea bazei de date cu informațiile regionale la nivelul fiecărei regiuni, agregate atunci când este cazul de la nivelul datelor la nivel de state, acestea sunt normalizate la nivel de indicatori, întrucât aceștia conțin informații diferite, reflectă unități de măsură diferite. Standardizarea acestora este făcută la nivel de indicator prin metoda *minmax*, procedură care scalează indicatorii între 0 și 1 pe un vector, cu cât fiind mai mare informațiile surprinse de indicator pentru un anumit caz, cu atât acestea fiind dovezi ale unei integrări sau cooperări mai aprofundate. Există și un caz în care este ajustată formula pentru situația inversată (i.e. măsurile restrictive).

Ponderarea se face în funcție de analiza componentelor principale (PCA). Componentele principale surprind variația într-o matrice. Ponderele indicatorilor în subindici este obținută în funcție de componentele principale la nivel de subindice și la nivel de indice prin intermediul corelației coeficienților între variabilele inițiale și componentele principale considerate. Sunt obținute astfel ponderile care dau noile valori reconstruite pentru fiecare variabilă. În funcție de subindice, sunt folosite câteva componente principale. Sunt reconstruite noile variabile, apoi agregate cumulativ prin medie aritmetică la nivel de subindice. Detaliile tehnice ale metodei folosite sunt disponibile în teză.

Cei cinci subindici sunt agregați și ponderați la nivel de indice principal tot prin analiza componentelor principale și ponderarea variabilelor în funcție de variație. Pentru verificarea metodei de ponderare și agregare folosită, rezultatul este testat și în funcție de o ponderare egală dublă, la nivel de subindici și indice principal.

Setul de date dezvoltat în cadrul programului de cercetare și folosit pentru dezvoltarea sistemului de indicatori este disponibil public, găzduit cu într-un depozitar online generalist, într-un regim de date deschise (open data). În felul acesta, este permis accesul la

datele folosite în cadrul cercetării într-un mod facil, este asigurată prezervarea și arhivarea setului de date, precum și disponibilitatea acestuia pe o perioadă nedeterminată.

Relațiile cele mai integrate obținute sunt cele între Uniunea Europeană și AELS, urmate de vecinătatea sudică, ASEAN, CARICOM și Parteneriatul Estic. Sunt asimetrii consistente surprinse între organizații. La capătul relațiilor interregionale cele mai puțin dezvoltate sunt Uniunea Economică Eurasiatică și Organizația pentru Cooperare Economică, două entități de la vecinătatea estică.

Sunt vizibile o serie de diferențe, permițând extragerea unor modele de cooperare. Aceste modele sunt extrase pe baza rezultatelor din sistemul de indicatori printr-o clusterizare ierarhică. Cele șase modele includ relații interregionale ale UE cu aranjamente regionale bazate pe:

1. Organizații recunoscute, cu cooperarea politică și instituțională ca vectori principali ai interregionalismului (Liga Statelor Arabe, Consiliul Cooperării Golfului, Sistemul de Integrare din America Centrală, Comunitatea Caraibelor și Piața Comună a Sudului/Mercosur);
2. Organizații partenere cu o puternică integrare regională și relații economice și politice semnificative (Asociația Europeană a Liberului Schimb, Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est și Vecinătatea Sudică a Uniunii Europene);
3. Aranjamente cu relații instituționale și politice inexistente, dar cu fluxuri economice semnificative (Organizația pentru Alianța Pacificului, Comunitatea Statelor Sahel-Sahariene, Cooperare Economică, Uniunea Economică Eurasiatică);
4. Organizații cu un nivel mediu de cooperare instituțională, însă cu care sunt partajate mai multe elemente de natură socio-politică (Asociația Sud-Asiatică pentru Cooperare Regională, Asociația Statelor din Caraibe, Autoritatea Interguvernamentală pentru Dezvoltare și Comunitatea Economică a Statelor Central Africane);
5. Organizații cu state mici și foarte mici, aflate departe de Europa (Organizația Statelor Est-Caraibiene, Comunitatea Est Africană și Forumul Insulelor Pacifice);
6. Organizații mediu consolidate cu care sunt întreținute relații de cooperare politică și instituțională (Comunitatea Andină, Comunitatea de Dezvoltare Sud Africană, Comunitatea Economică a Statelor Vest Africane, Piața Comună a Africii Estice și Sudice).

Factorii care contribuie la diferențierea acestor categorii sunt descriși în lucrare. Aceste șase categorii oferă o imagine concisă, dincolo de cazurile individuale, a asimetriilor

existente în relațiile Uniunii Europene cu organizații de cooperare și integrare regională extra-UE.

Organizații regionale „inexistente” în relațiile externe ale UE. Cazul Uniunii Eurasiatice

Se remarcă o serie de organizații regionale „inexistente” în relațiile externe ale UE. Nivelurile de cooperare există cel mai mult la nivel tehnic în anumite sectoare, deși la nivel de cooperare economică cu statele acestea nivelul este destul de ridicat comparativ cu alte aranjamente regionale. Sunt chiar la vecinătatea Uniunii Europene și sunt organizații dezvoltate instituțional.

Uniunea Economică Eurasiatică și Organizația pentru Cooperare Economică au dezvoltat acorduri formale, instituționalizate, cu alte organizații din Africa, Asia sau America Latină. În schimb, în discuția despre Uniunea Europeană, actor care sprijină integrarea regională, acestea rămân inexistente. Situația acestora este complicată dincolo de argumentul (ne)suprapunerii intereselor europene de a interacționa cu acestea.

Ambele organizații au membri care nu sunt parte a Organizației Mondiale a Comerțului (Belarus, Iran, ca exemple), făcând imposibilă negocierea unor acorduri biregionale directe între organizații. Sunt și organizații protecționiste, axate în special pe sporirea comerțului intraregional, în afara unui sistem de regionalisme deschise. Există și elemente politice de luat în considerare: de exemplu, condiționarea din partea europeană de respectare a Acordurilor de la Minsk - factor geopolitic exterior celor două uniuni economice. Alte argumente spun că exprimă proiecte hegemonice, instrumente politice și economice ale unor centri regionali, ori că au slabe capacități de reglementare și administrare.

Folosind ca studiu cazul Uniunii Eurasiatice, sunt explorate principalele explicații ale lipsei de cooperare. Uniunea Economică Eurasiatică este considerată ca fiind un rezultat al difuziei modelului UE în plan internațional (Risse, 2015; Popescu, 2014). Acest lucru nu înseamnă neapărat o cooperare mai facilă între organizații, existând surse pentru competiție și promovare a unor modele alternative (Libman, 2019) - de exemplu, prin consolidarea regimurilor autocratice în locul democratizării.

Argumentul funcționării acestora pentru a transmite într-un mod atractiv politica unui centru autoritar, cu avantaje pentru centri și pentru regimurile de acolo, este întâlnit și formulat într-un mod credibil și substanțial (Kneuer et. al., 2019).

Apare întrebarea dacă aceste regiuni „inexistente” în cooperarea interregională a Uniunii Europene au legătură cu faptul că acestea ar fi mai degrabă instrumente sau curele de transmisie pentru o serie de centre de greutate autoritare. Pentru a testa acest lucru este folosit modelul centrelor de gravitație autoritare pentru a vedea dacă sunt valide aceste premise în conturarea relațiilor externe ale Uniunii Europene cu alte organizații regionale. Este construit un tablou de bord cu opt organizații similare pentru a vedea dacă există vreo corelație între organizațiile regionale dezvoltate pe modelul centrilor de gravitație autoritare și cooperarea interregională a Uniunii Europene.

Sunt folosite criteriile extrase din model (Kneuer et. al., 2018) ca variabile independente, referitoare la caracteristicile statelor ținte și alte centrilor din cadrul acestei organizații. De partea variabilei dependente se află cooperarea cu UE, operaționalizată prin finanțarea UE pentru integrare regională la nivelul organizației respective, existența unui tratat sau acord de cooperare politică și parteneriat, existența unui acord comercial între părți. Se obține ca rezultat că organizațiile regionale cu care UE nu are relații interregionale sunt cele care se bazează pe modelul unui centru autoritar care folosește organizațiile regionale ca un instrument de învățare și transmitere a elementelor autoritare. Ipoteza este validată de analiza a organizații regionale dominate de un centru de gravitație.

În cazul celor patru cazuri de organizații regionale pentru care au fost identificate, conform tabelului de bord, centre autoritare la nivelul organizației regionale, nu sunt întâlnite relații interregionale la nivel de cooperare între organizații și Uniunea Europeană.

Mai este însă un predictor al cooperării interregionale dintre UE și regiunile respective, însă nu centrul autoritar. În acest caz, centrul autoritar este mai bine poziționat în privința nivelului de „democrație”. Media indicelui de democrație făcută la nivelul statelor din organizațiile regionale cu care nu sunt relațiile interregionale este redusă. Situația este complementară scenariului testat.

Concluzii, implicații și direcții ulterioare de cercetare

Contribuția autorului prin acest demers arată într-un mod comparativ cum sunt integrate regiunile, prin organizațiile de cooperare și integrare regională reprezentative, în politica externă a Uniunii Europene, utilizând un mix de metode de cercetare.

Teza explorează relațiile interregionale ale Uniunii Europene și identifică asimetriile existente între diferite diade interregionale având UE în centrul acestora. Diferențele dintre acestea pot fi explicate prin factori instituționali, politici, economici, având mai multe

modele în conturarea legăturilor cu organizații extra-europene. Trei ipoteze au structurat demonstrația întrebării principale de cercetare, cum sunt construite asimetriile dintre relațiile UE cu alte aranjamente regionale.

În primul rând, interacțiunea cu regiunile nu este doar o preocupare a instituțiilor cheie în zona de politică externă, cum ne-am aștepta fiind vorba de relații externe. Mai mult, există un istoric de cooperare interregională, dincolo de nivelul de cooperare cu statele din acele regiuni. În al doilea rând, sunt identificate șase modele sub care pot fi integrate relațiile cu alte organizații regionale în baza a 24 de variabile grupate sub cinci subcomponente într-un sistem de indicatori. Acest instrument de comparație scoate la iveală niveluri distincte de dezvoltare, instituționalizare și participare a UE în relațiile cu alte organizații de cooperare și integrare regională. În al treilea rând, lucrare reușește să evidențieze o serie de instrumente politice prin care UE sprijină sau nu diferite demersuri de cooperare și integrare regională, de la strategiile existente și modul în care sprijină aranjamentele formale precum organizațiile internaționale de acest tip la stabilirea de precedente în plan internațional pentru capacitarea organizațiilor similare.

Contribuția acestui demers la literatura de specialitate este dată de caracterul nou al unei abordări transversale asupra relevanței organizațiilor regionale în construirea politicii externe a Uniunii Europene, bazat pe un sistem în general obiectiv pentru măsurarea nivelului de cooperare. Pe lângă abordarea transversală, o particularitate a acestui demers a constat în introducerea instituțiilor europene în analiza modului de dezvoltare a relațiilor interregionale.

Taxonomic, agenda de cercetare susținută de această teză corespunde celui de-al patrulea val al studiilor ‘regionalismelor’, al regionalismului comparat, caracterizat prin studierea regiunilor globale într-o perspectivă comparată, dar folosind un amestec eterogen de metode, instrument de cercetare, perspective teoretice și empirice.

Rezultatele duc la o serie de implicații în plan academic, de politici în domeniu și, de natură generală, în practică, dintre care câteva merită subliniate. În plan academic, amintesc lărgirea agendei de cercetare în domeniile studiului proceselor de integrare regională, interacțiunilor între regiuni și al organizațiilor de cooperare și integrare regională, aplicarea unor noi metode în aceste arii și aducerea unor concepte din alte perspective teoretice.

La nivel de *policy*, sistemul de indicatori folosit permite analizarea cât mai obiectivă a modului în care sunt implementate diverse aspecte ale relațiilor externe ale UE în raport cu regiunile. Analiza fundamentată este esențială pentru stabilirea agendei în cadrul proceselor de formulare a politicilor publice, cât și pentru formularea politicii publice ori monitorizarea implementării. Indicele poate furniza contribuții și pentru consolidarea integrării

regionale și țintirea sprijinului oferit de UE, inclusiv prin finanțările alocate, pentru îmbunătățirea proceselor din acele regiuni.

Identific ca posibil direcții de cercetare neexplorate sau puțin explorate o abordare în timp a evoluției cooperării cu diferite organizații, contribuțiile instituțiilor europene la întărirea relațiilor interregionale, introducerea dimensiunii continentale și a statelor de anvergură regională în analiză (Uniunea Africană, Brazilia, China, SUA), precum și o serie de teme ce țin de sustenabilitatea interregionalismului fără sprijinul UE și din afara UE.

Anexe

Cuprins teză de doctorat

Abstract	i
Declarație	iii
Declarație privind conflictele de interese	iv
Cuprins	1
Listă abrevieri	4
Listă tabele	7
Listă figuri	8
SECȚIUNEA I	9
Introducere	9
Relevanța temei și a cercetării	10
Motivația cercetării temei	11
Scopul cercetării și obiectivele de cercetare	12
Ipoteze și întrebări de cercetare	13
Contribuția cercetării	16
Asumpții principale	19
Liniile generale ale lucrării	23
Aspecte teoretice și cadru conceptual	25
Contribuții ale Școlii engleze la analiza relațiilor interregionale	25
UE ca societate internațională. Societăți internaționale regionale	28
Ilustrarea multiplelor societăți internaționale	29
Contribuții ale regionalismului comparat	31
Rolul regiunilor în societatea internațională și societățile internaționale regionale	34
Ordinea internațională și regiuni	38
Tipologii ale relațiilor de cooperare între regiuni	40
Tensiuni în cooperarea interregională	42
Aspecte concludive	49
SECȚIUNEA A II-A	51
Rolul regiunilor în evoluția proiectului european	51
Organizarea internațională de la Dumberton Oaks la San Francisco	51
Aspecte privind organizarea regională în timpul Războiului Rece	55

Comunitatea Europeană și acțiunea externă (1970-1992)	68
Emergența regiunilor după Războiul Rece	76
Uniunea Europeană și rolul regiunilor	78
Uniunea Europeană și Organizația Națiunilor Unite	87
Aspecte concludive	93
Participarea instituțiilor UE în dezvoltarea relațiilor interregionale	96
Acordurile internaționale ale UE	96
Arhitectura politică a dialogului regional	101
Finanțarea relațiilor interregionale	112
Consiliul European: rol strategic, decizional și de cooperare internațională	117
Consiliul: stabilirea cadrului de cooperare cu alte regiuni	121
Comisia Europeană: implementarea politicilor și cooperare internațională	123
Serviciul European de Acțiune Externă: coordonare acțiune externă și cooperare cu organizații	129
Parlamentul European: dialog politic și interparlamentarism	131
Curtea de Justiție a Uniunii Europene: examinare legală și soluționarea disputelor	134
Banca Centrală Europeană: cooperare cu instituții financiare regionale	135
Banca Europeană de Investiții: finanțare proiecte externe și parteneriate interregionale	136
Comitetul Economic și Social: opinii consultative și dezvoltarea rolului actorilor economici și sociali	140
Comitetul Regiunilor: dialog interregional la nivel subnațional	142
Aspecte concludive	145
SECȚIUNEA A III-A	147
Măsurarea asimetriilor în cooperarea UE cu organizații regionale	147
Un indice al cooperării interregionale	148
Eșantionare	148
Dimensiuni și indicatori	149
Justificarea indicatorilor cooperării interregionale	151
Surse date	174
Politica privind datele, găzduirea lor și condiții de replicare	174
Normalizarea și standardizarea datelor	176
Metode de ponderare și agregare	177
Rezultate	177
Modele de cooperare regională	183

Regiuni și organizații care nu există	191
Organizații regionale inexistente în relațiile externe ale UE. Cazul Uniunii Eurasiatice	192
Uniunea Eurasiatică și difuzia modelului european	193
Modelul centrului autoritar de gravitație	203
Testarea modelului centrului autoritar de gravitație în cazul Uniunii Eurasiatice	204
Aspecte concludive	213
Concluzii, limitări și direcții viitoare	214
Particularitățile lucrării	215
Limitele cercetării	217
Implicații academice și de policy	219
Direcții viitoare de cercetare	221
Bibliografie și referințe	224
Appendix	261
Anexe I: Relații interregionale incluse în indice	261
Anexa II: Indicatori, definiție, mod de calcul, sursă date	263
Anexa III: Analiza componentelor principale, variația pe componente selectate, ponderi	270
Anexa IV: Structura baza de date electronică	276

Bibliografie selectivă

- Acharya, A. (2011). Norm Subsidiarity and Regional Orders: Sovereignty, Regionalism, and Rulemaking in the Third World [Subsidiaritatea normelor și ordinele regionale: suveranitate, regionalism și crearea regulilor în lumea a treia]. *International Studies Quarterly*, 55, 95-123. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2010.00637.x>
- Alter, K. J., & Raustiala, K. (2018). The Rise of International Regime Complexity. [Emergența complexității regimurilor internaționale]. *Annual Review of Law and Social Science*, 14(1), 329–349. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-101317-030830>
- Baert, F., Scaramagli, T., & Söderbaum, F. (Ed.). (2014). *Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU* (Vol. 7). [Interregionalismul intersectat: regiuni, guvernanta globală și UE]. Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-7566-4>
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2016). *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. [Manualul Oxford privind regionalismul comparat]. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199682300.001.0001>
- Bradford, A. (2020). *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*. [Efectul Bruxelles: cum conduce Uniunea Europeană lumea]. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190088583.001.0001>
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. [Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica lumii]. London: Palgrave.
- Buranelli, F. C. (2019). Global International Society, Regional International Societies and Regional International Organizations: A Dataset of Primary Institutions. [Societatea internațională globală, societăți internaționale regionale și organizații internaționale regionale: un set de date al instituțiilor primare]. In C. Navari, & T. B. Knudsen (Eds.), *International Organization in the Anarchical Society. The Institutional Structure of World Order* (pp. 233-264). [Organizarea internațională în societatea anarhică: structura instituțională a ordinii mondiale]. Cham: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B. (2001). The English School: An Underexploited Resource in IR. [Școala engleză: o resursă subexploată în relațiile internaționale]. *Review of International Studies*, 27(3), 471-488. <https://www.jstor.org/stable/20097749>
- Buzan, B., & Gonzalez-Pelaez, A. (2009). *International Society and the Middle East. English School Theory at the Regional Level*. [Societatea internațională și Orientul Mijlociu, teoria Școlii engleze la nivel regional]. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230234352>
- de Lombaerde, P., & Saucedo Acosta, E. J. (Ed.). (2017). *Indicator-Based Monitoring of Regional Economic Integration* (Vol. 13). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-50860-3>
- de Lombaerde, P., Fredrik, S., Van Langenhove, L., & Baert, F. (2009). *The Problem of Comparison in Comparative Regionalism*. [Problema comparației în regionalismul

- comparat]. Miami: Jean Monnet Chair of the University of Miami; Florida International University. <http://aei.pitt.edu/14995/1/CompReg.pdf>
- Diez, Thomas, and Richard Whitman. (2002). Analysing European Integration: Reflecting on the English School. [Analizarea integrării europene: reflecții asupra Școlii engleze]. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40 (1), 43–67. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00343>.
- Diez, Thomas, Ian Manners, and Richard G. Whitman. (2011). The Changing Nature of International Institutions in Europe: The Challenge of the European Union. [Natura schimbătoare a instituțiilor internaționale în Europa: provocarea Uniunii Europene]. *Journal of European Integration* 33 (2), 117–38. <https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543522>.
- Diez, T. (2012). Not Quite ‘Sui Generis’ Enough: Interrogating European Values. [Nu chiar suficient de „sui generis: interogând valorile europene]. *European Societies*, 14(4), 522–539. <https://doi.org/10.1080/14616696.2012.724577>
- Dijkstra, H. (2013). Delegation and Agency in International Relations. [Delegare și calitate de agent în relațiile internaționale]. În H. Dijkstra, *Policymaking in EU Security and Defense* (pp. 20–45). [Crearea politicilor în apărarea și securitate în UE]. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137357878>
- Gan, X., Fernandez, I. C., Guo, J., Wilson, M., Zhao, Y., Zhou, B., & Wu, J. (2017). When to use what: Methods for Weighting and Aggregating Sustainability Indicators. [Când să folosești ce: metode pentru ponderarea și agregarea indicatorilor de sustenabilitate]. *Ecological Indicators*, 81, 491–502. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.05.068>
- Graham, E. R. (2014). International Organizations as Collective Agents: Fragmentation and the Limits of Principal Control at the World Health Organization. [Organizațiile internaționale ca agenți colectivi: fragmentare și limitele controlului principal în cadrul OMS]. *European Journal of International Relations*, 20(2), 366–390. <https://doi.org/10.1177/1354066113476116>
- ESS. (2003). *European Security Strategy*. „A Secure Europe in a Better World”. [Strategia europeană de securitate: „O Europă sigură într-o lume mai bună”]. Consiliul Uniunii Europene. <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>
- EUGS. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy*. [Viziune partajată, acțiune comună: o Europă mai puternică. O strategie globală pentru politica externă și de securitate a UE]. Uniunea Europeană. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf
- Hurrell, A. (2008). *On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society*. [Ordinea globală: putere, valori, și constituția societății internaționale]. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199233106.001.0001>
- Jetschke, A., & Murray, P. (2012). Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia. [Difuzia integrării regionale: UE și Asia de Sud-Est]. *West European Politics*, 35(1), 174–191. <https://doi.org/10.1080/01402382.2012.631320>

- Kneuer, M., Demmelhuber, T., Peresson, R., & Zumbärgel, T. (2019). Playing the Regional Card: Why and How Authoritarian Gravity Centres Exploit Regional Organisations. [Jucând cartea regională: de ce și cum centrele autoritare de gravitație folosesc organizațiile regionale]. *Third World Quarterly*, 40(3), 451–470. <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1474713>
- Knudsen, T. B. (2019). Fundamental Institutions and International Organizations: Theorizing Continuity and Change. [Instituții fundamentale și organizații internaționale: teoretizând continuitatea și schimbările]. In C. Navari, & T. B. Knudsen, *International Organization in the Anarchical Society. The Institutional Structure of World Order* (pp. 23-50). [Organizarea internațională în societatea anarhică: structura instituțională a ordinii mondiale]. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-71622-0>
- Lavenex, S. (2016). Multileveling EU External Governance: The Role of International Organizations in the Diffusion of EU Migration Policies. [Multinivelarea guvernății externe a UE: rolul organizațiilor internaționale în difuzia politicilor UE privind migrația]. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(4), 554–570. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1102047>
- Libman, A., & Obydenkova, A. V. (2018). Regional International Organizations as a Strategy of Autocracy: The Eurasian Economic Union and Russian Foreign Policy. [Organizații de integrare regională ca strategie pentru autocrații: UEEA și politica externă rusă]. *International Affairs*, 94(5), 1037–1058. <https://doi.org/10.1093/ia/iyy147>
- Libman, A.M. (2019). Learning from the European Union? Eurasian Regionalism and the „Global Script”. [Învățând de la UE? Regionalismul eurasiatic și scriptul global]. *Outlines of global transformations: politics, economics, law*, 12(2), 247–268. <https://doi.org/10.23932/2542-0240-2019-12-2-247-268>
- Mattheis, F., & Wunderlich, U. (2017). Regional actorness and interregional relations: ASEAN, the EU and Mercosur. [Calitatea de actor regional și relațiile interregionale: ASEAN, Mercosur și UE]. *Journal of European Integration*, 39(6), 723–738. <https://doi.org/10.1080/07036337.2017.1333503>
- Meissner, K. L. (2018). Resorting to Bilateralism: The EU, MERCOSUR, and the Strategic Partnership with Brazil. [Recurgând la bilateralism: UE, Mercosur, și parteneriatul strategic cu Brazilia]. *Journal of European Integration*, 40(1), 51–66. <https://doi.org/10.1080/07036337.2017.1401616>
- Panke, D., & Stapel, S. (2018). Exploring Overlapping Regionalism [Explorarea suprapunerii regionalismului]. *Journal of International Relations and Development*, 21(3), 635–662. <https://doi.org/10.1057/s41268-016-0081-x>
- Panke, D., & Stapel, S. (2021). Architects of Regional Regime Complexity: States and Regional Organizations in Europe [Arhitecți ai complexității de regim regional: state și organizații regionale în Europa]. *Journal of Contemporary European Studies*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1883562>
- Popescu, N. (2014). *Eurasian Union: the Real, the Imaginary and the Likely*. [UEEA: realul, imaginarul și probabilul]. Institutul de Studii de Securitate al Uniunii Europene (EUISS). <http://www.jstor.org/stable/resrep06979.1>

- Risse, T. (2015). *The Diffusion of Regionalism, Regional Institutions, Regional Governance*. [Difuzia regionalismului, instituții regionale, guvernare regională]. EUSA – Asociația de Studii despre Uniunea Europeană. <http://aei.pitt.edu/79467/>
- Seagle, A. (2014). The European Union: a Regional International Society from the Point of View of the Romanian Governmental Elites. [UE: o societate internațională regională din perspectiva elitelor guvernamentale ale României]. *Romanian Journal of European Affairs*, 14(3), 65-83
- Smis, S., Kingah, S. (2014). The Court of Justice of the European Union and Other Regional Courts. [Curtea de Justiție a Uniunii Europene și alte curți regionale]. In Baert, F., Scaramagli, T., & Söderbaum, F. (Ed.). (2014). *Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU* (Vol. 7). [Interregionalismul intersectat: regiuni, guvernare globală și UE]. 151-168. Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-7566-4>
- Söderbaum, F., Börzel, T. A. (2016). *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. [Manualul Oxford privind regionalismul comparat]. Oxford: Oxford University Press.
- Spandler, K. (2019). *Regional Organizations in International Society ASEAN, the EU and the Politics of Normative Arguing*. [Organizațiile regionale în societatea internațională: ASEAN, UE și politica schimbului de argumente normative]. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-96896-4>
- Stivachtis, Y. A., & Webber, M. (2011). Regional International Society in a Post-Enlargement Europe. [Societatea internațională regională în Europa de după extindere] *Journal of European Integration*, 33(2), 101–116. <https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543519>
- Telò, M. (2020). Regionalism and Global Governance: The Alternative between Power Politics and New Multilateralism. [Regionalismul și guvernarea globală: alternative între politica de putere și noul multilateralism]. *Annals of the Fondazione Luigi Einaudi. An Interdisciplinary Journal of Economics, History and Political Science*, LIV(2), 5–34. <https://doi.org/10.26331/1113>
- Webber, M. (2011). NATO: Within and Between European International Society. [NATO: între și în cadrul societății internaționale europene]. *Journal of European Integration*, 33(2), 139–158. <https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543523>
- Wendt, A. (1992). Levels of Analysis vs. Agents and Structures: Part III. [Niveluri de analiză versus agenți și structuri]. *Review of International Studies*, 18(2), 181–185. <https://doi.org/10.1017/S0260210500118844>